

DEÁK ÁGNES

AZ 1868-AS NEMZETISÉGI TÖRVÉNY OSZTRÁK SZEMMEL

A hungarológiai kutatások egyik érdekes területe annak feltérképezése, hogy a magyarságról alkotott kép az európai köztudatban hogyan alakult az évszázadok folyamán, milyen forrásokból táplálkozott, s milyen tényezők befolyásolták változásait. A XIX. század végén a Magyarországról alkotott kép meghatározó eleme volt az ország nemzetiségi konfliktusainak megoldatlansága. A magyarság mint a vele élő nemzetiségeket elnyomó nép jelent meg Európa közvéleménye előtt, s ez a megítélés — mely egyaránt tartalmazott valós és valótlan elemeket — jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az I. világháborút lezáró békéket, melyeket Magyarország nemzeti katasztrófaként élt át, az európai politikai közvélemény történelmi igazságszolgáltatásként üdvözölte.¹

A XIX. századi magyar történelem egyik legfontosabb — de nem egyedüli — tényezője valóban a nemzetiségi konfliktusok fellángolása és megoldatlansága volt. A magyar liberális reformmozgalom vezetői 1848—49 véres nemzetiségi harcainak tanulságaitól vezérelve az 1860-as évek elejétől keresték a lehetőséget a konfliktusok feloldására, kölcsönös kompromisszumok megtételére. Ennek a folyamatnak a végpontját jelzi az 1868:XLIV. törvény a nemzetiségi egyenjogúságról, amely felróható hiányosságai ellenére is a magyar liberális reformmozgalom egyik legpozitívabb és maradandó teljesítménye. Ezért is érdekes kérdés az, hogy az európai közvéleményhez eljutott-e, s ha igen, hogyan, milyen közvetítéssel ennek a törvénynek s a mögötte kirajzolódó útkeresésnek a híre.

A *Revue de Droit International et de Législation Comparée* című nemzetközi jogi folyóirat már 1869-es és 1870-es évfolyamában közölt két részletben ismertetést az 1868-as nemzetiségi törvényről. A folyóiratot 1869-ben Gentben alapította Tobias Michaël Carel Asser, a nemzetközi magánjog amszterdami professzora, Gustave Rolin-Jaequemyns, belga politikus és John Westlake, a nemzetközi jog cambridge-i professzora — ez utóbbi kettő alapító tagja volt az 1873-ban ugyancsak Gentben megalakult Institut de Droit International (Nemzetközi Jogi Intézet) szervezetének. A folyóirat rendszeresen beszámolt — a többi európai államhoz hasonlóan — az Osztrák–Magyar Monarchia újonnan alkotott törvényeiről. A birodalom osztrák részének jogfejlődését August Geyer, az Innsbrucki Egyetem jogfilozófia professzora ismertette rendszeresen, a Magyarországgal foglalkozó írások szerzője pedig Hermann Ignaz Bidermann.²

Bidermann (1831—1892) jogi tanulmányait Bécsben és Innsbruckban folytatta, 1853-ban szerzett doktori fokozatot. Ezután két évig a Vallás- és Oktatásügyi Minisztérium fogalmazó gyakornoka volt Bécsben. 1855-ben a pesti egyetem

¹ Ezt a folyamatot vizsgálta az angol közvélemény magyarság-képét elemezve JESZENSZKY GÉZA: Az elveszett presztízs. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában (1894—1918). Bp. 1986. c. könyvében.

² La loi hongroise sur les nationalités, dans ses rapports avec le passé et le présent de la Hongrie. 1869. 513—549., 1870. 20—41. (továbbiakban: LA LOI HONGROISE).; La législation hongroise depuis l'année 1848. 1872. 221—301.

magántanárává nevezték ki, majd 1858-ban a kassai jogakadémia professzora lett. 1860-ban a pozsonyi jogakadémiára került át. Részt vett az 1857-es magyarországi népszámlálás munkálataiban is. 1860–61-ben a magyar liberális mozgalom megerősödésekor a politikai küzdelmek újraéledése következtében elhagyták Magyarországot azok a német professzorok, akiket a Bach-időszakban magyarországi egyetemekre neveztek ki.³ Ez történt Bidermann esetében is, aki 1861 őszén lett az Innsbrucki Egyetem tanára, 1862-től az államtudományok professzora. 1871–1892 között a Grazi Egyetemen a statisztika, a közigazgatás- és alkotmánytörténet, valamint az államjog professzora.

Tanártársa a grazi egyetemen, a vele meghökkentően sok ponton párhuzamos életpályát befutó történész, Franz Krones a következőképp jellemzi Bidermann tudói alkatát: tudóstípus; óriási gyűjtőszenvédély és szorgalom; bámulat, részletekbe menő emlékezet; szétágazó érdeklődés, amely azonban magában hordozta a szétforgácsolódás veszélyét.⁴ Kutatásainak végcélja Karl Czörnig: *Ethnographie der österreichischen Monarchie* (Az osztrák monarchia etnográfiaja. Bécs, 1855–57.) című művének kiegészítése volt, a birodalom magyarországi felén élő nemzetiségek viszonyainak statisztikai és etnográfiai vizsgálata. A Magyarországon töltött évek nagyszerű lehetőséget jelentettek számára az anyaggyűjtésre. Ennek eredményeképpen született meg 1862-ben a *Die ungarischen Ruthenen, ihr Wohngebiet, ihr Erwerb und ihre Geschichte* (A magyarországi rutének, lakóhelyük, foglalkozásuk, történetük. Innsbruck, 1862.) című munkájának első része, melyet 1868-ban követett egy újabb kötet. E tárgykörbe tartozó további művei: *Bukowina unter österreichischen Verwaltung* (Bukovina osztrák igazgatás alatt. 1875.), *Die Romanen und ihre Verbreitung in Österreich* (A román nyelveket beszélők és elterjedésük Ausztriában. Graz, 1877.), *Nationalitäten in Tirol und die wechselnden Schicksale ihrer Verbreitung* (Tirol nemzetiségei és elterjedésük változásai, 1886.).

Statisztikai, etnográfiai kutatásai mellett érdeklődésének másik fő iránya a jogtörténet. Történeti munkáiban az osztrák összbirodalmi eszme kialakulását és fejlődését kívánta soron követni: *Geschichte der Österreichischen Gesamt-Staats-Idee I–II.* (Az osztrák összbirodalmi eszme története. Innsbruck, 1867. 1889.), *Die rechtliche Natur der österreichischen Monarchie* (Az osztrák monarchia jogi természete, Wien, 1879.). 1879-ben befejezte és kiadta Karl Hock félbemaradt munkáját, a *Der österreichische Staatsrath* (Az osztrák államtanács. Wien, 1879.) című kötetet. Az összbirodalmi eszme számára nem csupán a történeti kutatás tárgya, hanem korának érvényesítendő politikai eszménye és értéke. A művek megírására nagyon is jól kitapintható politikai aktualitások készítették, melyekről a művek bevezetőjében maga is nyíltan szól: „A mű, melynek első része az előttünk fekvő kötet, arra törekszik, hogy bemutassa: az osztrák összbirodalom eszménye már milyen hosszú idő óta érvényesül, tehát milyen régi, továbbá milyen akadályokkal kellett fejlődése során mindig is megküzdenie, s milyen visszalépés volna, ha ezt az eszmét most, amikor minden akadály ellenére oly közel került a teljes megvalósuláshoz, feladni akarnánk vagy nem tudnánk tovább érvényesíteni” – írja

³ WERTHEIMER EDE: Emlékbeszéd Krones Ferencz felett. In: Emlékbeszéd az MTA tagjai felett. XII. k. Bp. 1906. 228.

⁴ DR. FRANZ KRONES RITTER V. MARCHLAND: Die Grazer Universität 1886–1895. Ihre Entwicklung und ihr gegenwärtiger Bestand. In: Festschrift zur Feier der Schlusssteinlegung des neuen Hauptgebäudes der Grazer Universität am 4. Juni des Jahres 1895. Graz 1895. 25. 27. (továbbiakban: FRANZ KRONES).

1867-ben.⁵ Az osztrák politikát élénken figyelemmel követte, Innsbruckban töltött évei alatt aktívan részt vett a tartomány politikai életében. Krones politikai nézeteit konzervatív centralistának minősítette.⁶

Életútjának és tudományos érdeklődésének rövid felvillantásából is nyilvánvaló, hogy Bidermann politikai eszményeit tekintve egyértelműen szemben állt a magyar liberális reformmozgalom célkitűzéseivel. 1861-ben az abszolutizmus ellenes mozgalom újjáéledésének, az 1861-es magyar országgyűlés előkészületeinek időszakában Bidermann Anastasius néven röpiratot jelentetett meg *Die Ungarische Bewegung und unsere Pflicht* (A magyar mozgalom és kötelességeink. 1861.) címmel, melyet a birodalmi tanácsnak ajánlott. Ebben a röpiratban részletesen kifejtette véleményét Magyarország történeti hagyományairól, Magyarország és az Osztrák Császárság közjogi és politikai viszonyáról, a magyar liberálisok célkitűzéseiről. Eszmefuttatásai rávilágítanak arra, hogy a Magyarországon élő nemzetiségek kérdését a tudományos szempontokon túl milyen tágabb politikai horizontba helyezte el.

Kiindulópontja az a tétel, miszerint minden népnek megvannak a maga sajátosságai, a magyart az örök nyughatatlanság, háborús természet, korlátlan harci vágy és túlzott nemzeti büszkeség jellemzi.⁷ Ez az oka annak, hogy a magyarság képtelen belátni azokat a történelmi előnyöket, melyeket az osztrák birodalomhoz s ezáltal Európához való kapcsolódás jelent számára. Így a magyar történelmet az osztrák ellenes öncélú, mesterségesen felkeltett felkelések periodikus ismétlődése jellemzi, mely felkelések célja a birodalomtól való teljes elszakadás. Igaz, hogy a Habsburg-dinasztia a XVII. század elejétől kezdve Magyarországon is centralizált, abszolút uralkodást kívánt bevezetni, de az az elavult rendiséggel szemben a fejlődést szolgálta, másrészt a Habsburg-ellenes harcok már a XVI. században megkezdődtek, tehát azok nem tekinthetők pusztán válaszlépéseknek. Sőt — Bidermann állítása szerint — időről időre maguk a magyarok provokálják ki szándékosan a nyílt katonai összeütközést a bécsi udvarral.⁸ Az 1711-es megbékélést kereső szatmári béke utáni évtizedek 1780-ig az egyedüli időszak, amelyben a magyarok bölcsen meg tudtak alkudni a birodalmi eszmével, s azon belül keresték az anyagi, kulturális előrehaladás lehetőségét. Ekkor született a birodalom alaptörvénye, a *pragmatica sanctio*, melyet Bidermann a magyar liberálisok értelmezésével ellentétben nem perszónalunióként, hanem a közös ügyek tekintetében a birodalmi igazgatás közösségét megteremtő realunióként értelmez. A XIX. században azonban — véleménye szerint — ismét az elszakadás mellett agitálók kerültek túlsúlyba, s robbantották ki az 1848–49-es konfliktust. Bidermann tagadja az 1848. április 11-i törvények törvényességét, mivel azok szentesítésével V. Ferdinánd megsértette a birodalom német és szláv lakosságának érdekeit s azokat a kötelezettségeket, melyek őt mint Ausztria császárákat kötötték.⁹ Az 1849-es Függetlenségi Nyilatkozattal a magyarok megsértették a *pragmatica sanctio*t — ettől a ponttól kezdve Bidermann érvelése az abszolutizmus kori hivatalos osztrák álláspont, a *Verwirkungstheorie* (jogeljáráselmélet) gondolatmenetét követi. Mégis, véleménye szerint, ha nem is jogtalanság, de politikai hiba volt a bécsi udvar részéről, hogy a kegyetlen megtorlás s nem a szelíd béke útját kereste 1849 után. Bidermann

⁵ Geschichte der Österreichischen Gesamt-Staats-Idee 1526–1804. Innsbruck, 1867. I.

⁶ FRANZ KRONES 25.

⁷ Die Ungarische Bewegung und unsere Pflicht. 1861. 9. 19.

⁸ Uo. 6.

⁹ Uo. 40.

üdvözli az 1860–61-es császári kegyelemből adományozott birodalmi alkotmányosságot, s annak elfogadására szólítja fel a magyarokat. Véleménye szerint a magyarok célja saját alkotmányosságuk és államiságuk védelmével valójában a német és szláv érdekek árán egy nagy magyar birodalom létrehozása,¹⁰ s ebben a teljes állami függetlenségre és a más népek feletti uralomra törekvés szorosan összekapcsolódik.¹¹ Így a Magyarországon élő nemzetiségek a magyarok és a bécsi udvar évszázados párviadalában Bécs magától értetődő szövetségesei. Bidermann tehát a XIX. század történetében a megelőző századokhoz hasonlóan csupán és kizárólag nemzetiségi küzdelmeket lát; az uralkodóház abszolutista birodalmi politikáját egyértelműen azonosítja a birodalom német és szláv népeinek érdekeivel, melyeket így mereven szembeállít a magyar liberális reformmozgalom célkitűzéseivel. Ugyanez a merev s történetileg hamis séma nyomja rá bélyegét majd a magyarországi nemzetiségi viszony elemzésére is.

A Magyarország és Ausztria közötti politikai konfliktus feloldása — Bidermann véleménye szerint — csakis a pragmatika sanctión alapuló reálunió lehet, közös birodalmi parlamenttel, közös birodalmi külüggyel, hadüggyel és pénzüggyel. Egy későbbi röpiratában azonban nagyon helyesen figyelmeztet arra, hogy csupán osztrák — magyar kiegyezés a birodalom más nemzetiségű népei érdekeinek figyelembevételével nem teremtheti meg tartós és történetileg szilárd állami intézményrendszer alapjait.¹² Bidermann világosan látta, hogy a nemzetiségi eszme, a nemzeti mozgalmak virágkorában az államjog tudományos tételei s a gyakorlati államszervezési elvek nem hagyhatják tekintet nélkül a nemzetiségi szempontokat.¹³ S különösen érvényes volt ez a soknemzetiségű Osztrák — Magyar Monarchiára. Ez a meggyőződés hatja át az 1868-as nemzetiségi törvényről írott cikkét is.

Bevezetőjében Bidermann hangsúlyozza, hogy a törvény értékeléséhez a jogi szempontú ismertetésen túl szükség van a történeti előzmények, az ország népességi viszonyainak elemzésére, az egymással konfliktusban álló felek nézeteinek, programjának felvázolására. Cikkének első részében ezek összefoglalására tesz kísérletet.

Röviden áttekinti Magyarország népességi megoszlására vonatkozó statisztikai adatokat. Forrásként az 1850-es népszámlálás kimutatásait használja, melyek első ízben nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó adatokat is tartalmaztak. Ennek a népszámlálásnak az eredményeire épült M. Adolphe Ficker: *Die Völkerstamme der österreichischen — ungarischen Monarchie* (Az Osztrák — Magyar Monarchia népei. Wien, 1869.) című munkája, melyet Bidermann a leginkább megbízható statisztikai forrásként tart számon. Szembeötlő, hogy a magyar statisztika eredményeit, Fényes Elek munkáit meg sem említi. Persze, ez nem véletlen, hiszen a magyar tudósok kezdettől fogva elutasították az önkényuralmi megtorlás időszakában lebonyolított népszámlálás eredményeit, mely megítélésük szerint a magyarság számát tendenciózusan kisebbiteni igyekezett.¹⁴ Így a Bidermann és Fényes Elek által elfogadott számadatok között nem elhanyagolható különbségek vannak. Ugyanakkor összecseng azon megállapításuk, hogy nem beszélhetünk Magyaror-

¹⁰ Uo. 8.

¹¹ Uo. 4.

¹² Russische Umtriebe in Ungarn. Ein Beitrag zur Geschichte Österreichs wie Russlands. Innsbruck 1867. II.

¹³ Die Romanen und ihre Verbreitung in Österreich. Graz 1877. 9.

¹⁴ Fényes Elek: A magyar birodalom nemzetiségei és ezek száma vármegyék és járások szerint. Pest 1867. 8.

szágon kompakt, élesen elkülöníthető nemzetiségi területekről, mivel e területek peremvidékein több nemzetiség él teljesen összekeveredve.

Bidermann cikkének leginkább vitathatóbb része az a rövid történelmi vázlat, melyet a magyarországi nemzetiségi kérdés előzményeinek megvilágítása céljából fest a külföldi olvasók elé. Ő maga úgy ítéli meg, hogy a magyar történelmet egészen új szempontból közelíti meg, mely nézőpont addig hiányzott a történelem-könyvek lapjairól.¹⁵

Történeti fejtegetéseit Eötvös József és más magyar liberális politikusok azon tételének tagadásával kezdi, miszerint a magyar történelem a középkorban nem ismerte a nemzetiségi konfliktusokat. Bidermann — amint azt már korábbi röpiratának ismertetése kapcsán láttuk — Magyarország történetében kizárólag nemzetiségi konfliktusok egymásutánját látja. A modern kor eszményeit visszavetítve a magyar középkor első századaira, kifejti, hogy Magyarország I. István idején föderatív állam volt, melynek szervezete inkább hasonlított népek szövetségéhez, mint erős, centralizált államhoz. István Intelmeinek híres sorait (az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő) hozza bizonyítékkul.¹⁶ A magyar történelem első európai századainak kalandozásait, véres trónküzdelmeit, a központi királyi hatalom feudális széttagoltság elleni harcait mind-mind nemzetiségi küzdelmekként értelmezi. A magyar történelem fő jellemzője — az ő interpretációjában — a magyarok nem szűnő törekvése a többi nemzetiség elnyomására. Módszerét a következő példán keresztül szemléltethetjük: részletesen ír a jórészt német lakosságú királyi városok és a tartományurak XIV. század eleji konfliktusairól. Észak-Magyarországon Aba Amadé, Károly Róbert támogatója építette ki tartományúri hatalmát. Igyekezett Kassa királyi várost is fennhatósága alá vonni. 1311-ben a városban tartózkodó Aba Amadé egy tömegjelenet során megölték, minden bizonnyal a terjeszkedő s a város önállóságát veszélyeztető tartományúri hatalom elleni városi mozgalomnak esett áldozatául.¹⁷ Fő vonalaiban a XIX. századi történetírók, Szalay László, Horváth Mihály s Ignaz Fessler is — akinek munkájára más vonatkozásban hivatkozik Bidermann — így interpretálták a történetet.¹⁸ Bidermann idézi a szepességi krónika ide vonatkozó sorait, de a konfliktust a szász betelepülőket gyűlölettel és gyanakvással fogadó magyarok és a jogaikat védő németek nemzetiségi összecsapásaként ismerteti.¹⁹

Mátyás király alakját is ebbe a megvilágításba helyezi. Véleménye szerint Mátyás és a magyar nemesség politikai nézeteltéréseit az a tény motiválta, hogy Mátyás származása szerint román volt, s bizonyos előnyöket juttatott a nem magyar nemzetiségeknek.²⁰ Ez ellen a politika ellen szövetkezett Szapolyai János vezetésével a magyar nemesség. Szapolyai Bidermann történelemszemléletében egyébként is az ősellenség, hiszen az ő pártja a Habsburg trónkövetelő Ferdinánd politikai ellenfele, s így őt tekinti a Habsburg-ellenes évszázados rebellis hagyományok alapítójának. A XVI. századi Szapolyai — Ferdinánd párharcától kezdve a magyarországi nemzetiségi harcok véleménye szerint két állandó elemet hordoznak: egyrészt a magyarok elkeseredett osztrák ellenes harcukkal párhuzamosan saját pozícióik

¹⁵ LA LOI HONGROISE I. 523.

¹⁶ Uo. 519.

¹⁷ KRISTÓ GYULA: A rozgonyi csata. Bp. 1978. 38.

¹⁸ FESSLER: Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen III. k. Lipcse 1848. 83.; SZALAY LÁSZLÓ: Magyarország története II. k. Lipcse 1852.; HORVÁTH MIHÁLY: Magyarország történelme II. k. Pest 1860. 27.

¹⁹ LA LOI HONGROISE I. 521.

²⁰ Uo. 522.

érdekében törekedtek a velük élő nemzetiségek még meglévő „ősi” jogainak, például a szláv községek akkor még meglévő antik autonómiájának (sic!) megsemmisítésre,²¹ e nemzetiségek beolvasztására; másrészt a bécsi udvar a nem magyar népek jogainak önzetlen protektoraként lépett fel a magyarok erőszakos, elnyomó politikájával szemben. Az első tényezőt az erdélyi szász városok jogi státusának, társadalmi viszonyainak XVII. század közepi változásaival szemlélteti: a magyar nemesség szisztematikus támadást indít a városok autonómiája ellen azzal, hogy tömegesen beköltözik, s igyekszik a belső igazgatást átvenni. Bidermann külön kiemeli Kolozsvár példáját, amelyből 1660 körül a magyar betelepülők mintegy „kiutálják” a németeket.²² Az erdélyi szász városok az 1660-as években valóban kezdik elveszteni etnikailag homogén arculatukat, s ennek oka az évtized elején pusztító pestisjárványon kívül valóban a nemesség menekedése és a szegény rétegek városba húzódása volt, de ez a török elleni menekülés s nem valamiféle tudatos nemzetiségi invázió következtében történt. Emellett Kolozsvár etnikai viszonyait az határozta meg, hogy az 1664. évi vasvári béke alapján Nagyvárad török kézre került, így Kolozsvár Erdély legfontosabb helyőrségének állomáshelyévé, azaz végvárrá vált, s ezáltal a város elvesztette polgári státusát.²³ Bidermann még az ellenreformációt is mint a német elem meggyengítésének eszközét a magyarok nyakába kívánja varrni, hallgatva arról, hogy ebben a bécsi udvar járt elől. Az udvar nemzetiségeket védő politikájának bizonyítékeként említi a „románoknak” a XVII. század elején adott kedvezményeket, bár maga is elismeri, hogy ezek célja a görög-katolikus vallás terjesztése volt.²⁴

Bidermann a XIX. századi nemzetiségi konfliktusokat évszázadokkal korábbra visszavetítve teljesen összecúsztatja a feudális és a modern polgári nemzetfogalom és nemzettudat elemeit. Leginkább nyilvánvaló ez a II. József általa is elítélt németesítő nyelvtörvényének ellenhatásaként 1790-ben fellépő nemzetiségi mozgalmak elemzésekor. Nem tudja megmagyarázni, hogy míg az erdélyi szászok valamennyi II. József által is megnyírbált feudális nemzeti kiváltságát megerősíti az erdélyi országgyűlés (illetve Bidermann véleménye szerint a szászok állították vissza jogaikat, s az országgyűlés ezt csak kényszerűen tudomásul vette), addig a románok még „állampolgári” jogokat sem kaptak, melyet Bidermann nemzetiségi diszkriminációként mutat be. Nem vesz arról tudomást, hogy a feudális rendi magyar nemzettest csupán a feudális alkotmányosság keretein belüli társadalmi csoportokat foglalta magában, így annak része volt a privilegizált szász polgárság, a horvát nemesség, de nem volt része a román parasztság, ahogy nem volt része a magyar parasztság sem, a Bidermann által hiányolt „állampolgári” jogokkal ők sem rendelkeztek.

A reformkor politikai küzdelmeit s immár tényleg modern értelemben vett nemzetiségi konfliktusait is meglehetősen egyoldalúan interpretálja. Érdeklődésén teljesen kívül esik az a tény, hogy a magyar reformmozgalom politikai célkitűzéseiben a kétségtelenül meglévő, expanzív államnationalista törekvések az ország modernizációjának, a polgári társadalom és liberális politikai intézményrendszer megteremtésének igényével párosultak. S ez a küzdelem a Habsburg-ház feudális intézményrendszert támogató s azt konzerválni kívánó törekvéseivel szemben a Magyarországon élő összes nemzetiség érdekeit képviselte. A magyar nyelv

²¹ Uo. 524–525.

²² Uo. 525.

²³ Erdély története (főszerk. KOPECZI BÉLA) II. k. Bp. 1986. 809. 835.

²⁴ LA LOI HONGROISE I. 527.

kérdésében kétségtelenül történelmi távlatban hibásnak bizonyult az 1844-es nyelvtörvény azon koncepciója, mely a hivatali nyelv, azaz a magyar nyelv kötelező használati körét az állami élet, a közigazgatás, az oktatás minden szintjére ki kívánta terjeszteni. De ugyanakkor a latin nyelvű igazgatás felváltása a magyar nyelvűséggel a szűk rendi politikai intézményrendszer lebontását is szolgálta. Mindezek után nem meglepő, hogy csupán egyetlenegy félmondat („a magyar forradalom leverése után”)²⁵ jut a cikkben Magyarország és a Habsburg-udvar véres konfliktusáról, az 1848–1849-es forradalomról és szabadságharcról. Részletesen ismerteti viszont az 1848-as román, szlovák, szerb nemzeti gyűlések követeléseit, bár ezek értékelésére nem vállalkozik. Ugyanakkor érzékelhető nehezteléssel — bár a helyzet nehézségére utaló megértő gesztussal — ír arról, hogy az osztrák kormány 1849 után a hatalom teljes birtokában kísérletet sem tett e követelések teljesítésére.

Ugyanez érvényes az 1861. évi nemzetiségi gyűlések programjára vonatkozóan is, bár ezeket Bidermann némileg túlzóknak, mértéken felüli követeléseket is megfogalmazóknak bélyegzi, példaképpen idézi a szlovákok azon követelését, hogy egy elkülönült politikai, közigazgatási és igazságszolgáltató szervezettel bíró szlovák kerületben a szlovák legyen az egyetlen hivatalos nyelv.²⁶ A magyarok álláspontjára vonatkozóan idézi az 1861-es országgyűlés július 6-i feliratának a nemzetiségi megbékélésre utaló részét, de az országgyűlés által kiküldött nemzetiségi bizottságról, annak javaslatáról szót sem ejt. Az 1868-as törvény közvetlen előzményeit is az 1867-es kisebbségi javaslat ismertetésével kezdi, s ezáltal azt sugallja, mintha a nem magyar nemzetiségek tettek volna csak erőfeszítéseket a viszony rendezésére, s a magyarság pusztán erre reagált volna passzív, fogadó félként a nemzetiségi igényeket csak részben kielégítő törvény elfogadásával. Holott az 1848–49-es szabadságharcot követően a reformmozgalom legjobbjai vállalkoztak a nemzetiségi politika tételeinek felülvizsgálatára, s az 1860-as évek elején röpiratok tömege jelent meg magyar és nem magyar szerzők tollából a megegyezést keresve.

Ezek után cikkének második részében Bidermann részletesen és korrekten ismerteti a törvény rendelkezéseit. Elismeréssel szól a törvény megbékélésre törekvő szelleméről, de minden elismerése mellett is az a véleménye, hogy a problémát csak Magyarország federalisztikus átalakítása oldhatja meg. Nagyon határozottan figyelmeztet arra, hogy a többi nemzetiség támogatása nélkül — márpedig ez hiányzott — e törvény nem töltheti be hivatását, s hiába biztosít széles körű egyéni nyelvhasználati jogot — melyet egyébként Bidermann így is szűkkeblűnek értékel —, ha a nem magyar nemzetiségek legfőbb követelését, kollektív politikai egységként való elismerésüket nem tartalmazza. Enélkül nem lesz béke — sejteti a cikk befejezése.²⁷ De miért ellenzi ezt makacsul a magyar politikai elit? Milyen félelmek, milyen történelmi tapasztalatok, milyen értékválasztások vannak e mögött? Ha pusztán „megbocsáthatatlan anakronizmusnak”²⁸ minősítjük — s Bidermann cikkének nagy hiányossága, hogy a törvény rendelkezéseit a XIX. századi európai joggyakorlat normáival nem hasonlítja össze —, ha csupán a magyarság hatalomvágyából, uralkodásra törekvéséből kívánjuk ezt magyarázni, nem kapunk választ ezekre a kérdésekre. Bidermann nem sok fogékonyságot mutat a magyarság történelmének dilemmái, kényszerpályái iránt, s így számára a Magyarországon egymásnak feszülő nacionalizmusok konfliktusa az „elnyomó nép” mítoszára egyszerűsödik. S ezt a képet tárja a magyarságról az európai közvélemény felé.

²⁵ Uo. 543.

²⁶ Uo. 544.

²⁷ Uo. II. 56.

²⁸ Uo. 56.

Ágnes Deák:

THE NATIONALITY ACT OF 1868 IN HUNGARY FROM AN AUSTRIAN POINT OF VIEW

At the end of 19th century Europe had an image of Hungary as a fire-trap of unsolved national conflicts. In spite of this fact the Nationality Act legislated in 1868 was one of the greatest achievements of the Hungarian liberal reform movement in the last century. That is why it is important to know whether the European political public opinion had knowledge of this act and of the efforts which brought it into existence.

The Belgian review of international law, *Revue de Droit International et de Législation Comparée* published an article on this act in two parts in 1869–70. The author was Hermann Ignaz Bidermann, professor of statistics and legal history at the University of Innsbruck and Graz in Austria. Bidermann reviewed the provisions of the law in every detail, and he gave an outline of the Hungarian history in order to make the reader understand the historical roots of the conflicts. But he mingled the elements of the modern national consciousness and the objects of the modern nationalism emerging only at the beginning of 19th century with the facts of Hungarian history in the Middle Ages, so he drew an entirely false picture of the preceding centuries, as if they had been only a succession of national struggles. According to Bidermann the most characteristic feature of the history of the multi-national Hungary during the centuries was the constant ambition of the Hungarians to oppress the other ethnic groups living in the country. He identified the interests of the absolutist imperial government with those of the Slavic and German people living in the empire and he rigorously contrasted these with the object of the Hungarian liberal reform movement. Because of the not genuinely historical view-point Bidermann could not give the real historical causes of the national conflicts, so he could interpret only the myth of 'the oppressive nation' for the European public opinion.